

І.П. КЛІМАЎ

СЕМІТЫЗМЫ, ГРЭЦЫЗМЫ І ЛАЦІНІЗМЫ Ё «ЕВАНГЕЛЛІ» ВАСІЛЯ ЦЯПІНСКАГА, ЗАПАЗЫЧАНЫЯ ПРАЗ ЦАРКОЎНАСЛАВЯНСКУЮ МОВУ

Рассматриваются способы передачи и состав лексических семитизмов, грэцизмов и латинизмов в тексте Евангелия, переведенного белорусским протестантом В. Тяпинским (1570-е гг.) на основе церковнославянского и польских оригиналов.

The article deals with ways of transferring and with listing lexical Semitisms, Graecisms, and the Latinisms in the text of the Gospel translated by the Belarusian Protestant Basil Tyapinsky (the 1570th) from Old Church Slavonic and Polish originals.

Евангелле, перакладзенае беларускім пратэстантам В. Цяпінскім, уяўляе сабой друкаванае (фарматам in-folio) выданне, што ўбачыла свет у 1570-х гг. недзе ў Паўночнай Беларусі. Яно не мае выхадных звестак, цяпер вядомыя толькі два яго паасобнікі (абодва зберагаюцца ў Расіі), прычым няпоўныя (цалкам Мц. і пачатак 14 раздзела Мк.). Адзін з іх апублікаваны Г. Галенчанкам (гл. *Evanhelije* 2005), і помнік зараз амаль цалкам дасяжны для вывучэння. Евангелле ў перакладзе Цяпінскага – двухмоўнае выданне (дыглата): у ім змешчаны паралельна (у двух слупках) царкоўнаславянскі тэкст і яго пераклад на старабеларускую мову. У дадатак абодва слупкі суправаджаюцца маргіналіямі – каментарыямі і заўвагамі перакладчыка на палях (у дэталях пра іх гл.: Жураўскі 1960). Арыгіналам для Цяпінскага паслужылі царкоўнаславянскі тэкст, апублікаваны ў яго выданні паралельна перакладу, і шэраг польскіх пратэстанцкіх перакладаў Св. Письма таго часу, перш за ўсё так званая Нясвіжская біблія 1572 г., перакладзеная на польскую мову С. Будным, папличнікам і аднадумцам Цяпінскага па пратэстанцкім руху (гл. Клімаў 1997).

Мова перакладу Цяпінскага напрыканцы XIX ст. была фрагментарна даследавана Я. Карскім (гл. *Карский* 1893, 127–169) і больш дэталёва – А. Жураўскім у 2-й пал. XX ст. (гл. *Жураўскі* 1967, 201–224), але ўсё яшчэ застаецца недастаткова вывучанай. У прыватнасці, лексіка перакладу апісана толькі аглядна (гл. *Жураўскі* 1967, 216–220). Значнае месца ў ёй займаюць запазычаныя, аднак іх склад і функцыя даследаваны толькі ў самых агульных рысах (гл. *Жураўскі* 1967, 219, 222–223). Вывучэнне іншамоўнай лексікі гэтага помніка тым больш актуальна, што сам Цяпінскі цікавіўся запазычанымі, якія існавалі ў царкоўнаславянскай версіі ў розныя эпохі яе бытавання, і часта адзначаў такія моўныя факты ў сваіх маргіналіях (гл. *Климов* 2006, 68; *Клімаў* 2008, 83–86).

У беларускай лінгвістыцы маецца нямала манаграфічных і абагульняючых прац, прысвечаных вывучэнню складу і функцыянаванню запазычанняў у старабеларускай мове (гл., напрыклад: *Гістарычная* 1970, 81–160; *Булыка* 1980, а таксама цэлы слоўнік – ДЗБМ). Існуе шэраг спецыяльных прац, у якіх разглядаюцца пэўныя віды запазычанняў (паланізмы, германізмы, царкоўнаславянскія і інш.) ці іх склад у асобных помніках (найлепш у гэтых адносінах вывучаны тэксты Ф. Скарыны). Аднак праблематычным усё яшчэ застаецца вызначэнне часу ўваходжання ў старабеларускую мову тых або іншых запазычанняў.

Само даследаванне лексікі ў Св. Письме ў значнай ступені ўскладнена спецыфікай біблейных твораў, абумоўленай іх зместам, функцыяй і кантэкстам. Так, ужо ў самім грэчаскім тэксце Евангелля меўся шэраг запазычанняў (у асноўным семітызмаў і лацінізмаў) (гл. *Poniatowski* 1971, 42–45), якія

¹ Гэтыя маргіналіі іх першы даследчык А. Жураўскі палічыў за лексікаграфічныя заўвагі (гл. *Жураўскі* 1960, 213, 217), аднак гэта не зусім так. Цяпінскі ў маргіналіях прыводзіў у асноўным тэксталагічныя розначытанні ці ўказваў этымалогію запазычаных слоў (гл. *Клімаў* 2008, 83–86).

звычайна апазнаваліся перакладчыкамі і часта захоўваліся без перакладу (напрыклад, у еўрапейскіх версіях). У сваю чаргу, пераклад Евангелля на іншую мову (напрыклад, царкоўнаславянскую ці лацінскую) дадаваў да гэтых запазычанняў значную колькасць грэцызмаў, склад і лік якіх вагаўся ў залежнасці ад рэгіёна і эпохі. Увогуле ж, пераклад такога своеасаблівага тэксту, як Евангелле, што апаўдаваў пра падзеі ў Палесціне ў I ст. н. э., патрабаваў адэкватнай перадачы многіх рэалій ці тэрмінаў, незнаёмых еўрапейскім народам позняга Сярэднявечча і ранняга Новага часу. І запазычання часта былі адзіным сродкам, каб хоць неяк асэнсаваць незнаёмыя рэаліі евангельскага апаўдання. Нарэшце, сам факт перадачы сакральнага тэксту на народную мову (да якой належала і старабеларуская) патрабаваў, з аднаго боку, уліку традыцыі (што азначала выкарыстанне ранейшай біблейнай тэрміналогіі і лексікі), а з другога – арыентацыі на больш развітую мову (што ўзвышала народную мову перакладу), у дачыненні да старабеларускай ёй была царкоўнаславянская ці (з XVI ст.) польская. Гэты чыннік таксама спрыяў запазычанням моўных сродкаў, прычым найбольш шырокім, але ў асноўным іншаславянскім.

Лексіка перакладу Цяпінскага, як і іншых старабеларускіх помнікаў таго часу, мае даволі шмат запазычанняў. Але яны неаднародныя ў некалькіх аспектах: а) тэматыкі, б) паходжання, в) часу пранікнення ў старабеларускую мову. Пераважная большасць запазычанняў у помніку – гэта паланізмы (і ў іх складзе – германізмы і багемізмы), але сустракаюцца царкоўнаславянскія, грэцызмы, семітызмы, лацінізмы і нават (адзінкава) балтызмы ды арыенталізмы. Аднак у мову помніка амаль усе яны праніклі фактычна з дзвюх крыніц: праз польскае ці царкоўнаславянскае пасрэдняства, паколькі менавіта тэксты на гэтых дзвюх мовах служылі Цяпінскаму арыгіналамі. У дадзенай працы разглядаюцца толькі неславянскія запазычання (семітызмы, грэцызмы, лацінізмы), што праніклі ў помнік праз царкоўнаславянскае пасрэдняства. Увага менавіта да гэтых груп запазычанняў тлумачыцца тым, што такая лексіка ў найбольшай ступені адлюстроўвае спецыфіку і евангельскіх твораў наогул, і дадзенага біблейнага перакладу, і кірункаў працы перакладчыка. Аднак аб'ектам разгляду ў дадзенай працы не будуць імёны ўласныя (тапонімы і антрапонімы), хаця яны амаль спрэс складаюцца з запазычанняў, прычым менавіта семітызмаў, грэцызмаў і (адзінкава) лацінізмаў.

У храналагічным аспекце ў мове Цяпінскага, як і ў іншых старабеларускіх помніках, можна вылучыць даўнія запазычання, адзначаныя яшчэ ў помніках Старажытнай Русі і вядомыя ўсім усходнеславянскім (і многім славянскім) мовам, і больш новыя запазычання, якія праніклі ў часы ВКЛ (такое размежаванне ўводзяць беларускія даследчыкі (гл., напрыклад: Булыка 1980, 16–17). У перакладзе беларускага пратэстанта да ліку гэтых даўніх запазычанняў (апрача спецыфічна евангельскага лексікону, гл. ніжэй) можна аднесці такія словы, як *поган(ин)ъ* (мн. л. *поганы*, вытв. *поганский*, *поганити* (гл. СДРЯ, II, 1011–1013), ад лац. *paganus* 'вясковы; чужы; паганскі').

Важнае месца сярод запазычанняў Цяпінскага займае спецыфічная евангельская лексіка (экзатызмы) – найменні рэалій і паняццяў, уласцівых прыродзе Палесціны і культуры евангельскіх персанажаў I ст. н. э. Яна прадстаўлена ў асноўным грэцызмамі, лацінізмамі і семітызмамі, пэўная частка якіх была пакінута Цяпінскім без перакладу. Сюды адносяцца таксама амаль усе тапонімы і антрапонімы, за выключэннем назваў *гора Оливная* і *Симонъ Трудоватый*, якія перакладзены згодна з царкоўнаславянскай традыцыяй. Асобную ізаляваную групу ўтвараюць некалькі іншамоўных цытат у тэксце Евангелля – слоў і выразаў, што нязменна адлюстроўваюць мову-крыніцу (арамейскую ці яўрэйскую). Услед за сваім царкоўнаславянскім арыгіналам Цяпінскі пакінуў іх без перакладу, паколькі амаль усе яны (апрача *осанна* Мц. 21:9', 21:15, Мк. 11:9, 10) маюць тлумачэнне саміх евангелістаў: *или или, лима савах фани* Мц. 27:46, *воанергесь* Мк. 3:17, *таліфакум* Мк. 5:41, *еффафа* Мк. 7:34.

Спецыфічная евангельская лексіка не заўжды стабільна была прадстаўлена ў царкоўнаславянскай версіі. Не ўсе з іншамоўных лексем – грэцызмаў, семітызмаў, лацінізмаў – аднаго Евангелля паўтараліся ў іншым Евангеллі (або ў іншых месцах таго самага Евангелля), часам там выступалі ўжо славянскія адпаведнікі. Менавіта такія асаблівасці царкоўнаславянскай версіі прыцягнулі ўвагу беларускага перакладчыка. Сваю ўвагу ён эксплікаваў у маргіналіях, адзначаючы паходжанне такога слова. Звычайна гэта рабілася формулай кшталту: *то(е) слово (есть) греческое/еврейское/сырийское/халдейское/латинское*. Асабліва цікава, што ён рабіў падобныя заўвагі не толькі адносна тых слоў, якія былі прадстаўлены ў апублікаваным ім тэксце царкоўнаславянскага

* Яшчэ больш даўнія запазычання – з дагістарычных часоў (праславянскай эпохі) – у разлік, натуральна, не прымаюцца. Да іх ліку ў перакладзе Цяпінскага адносяцца лацінізмы *вино*, *грекъ* (вытв.: *гречка* 'грэчанка', *греческий*), *луна* (вытв.: *лунятыкъ*), *мята*, *ослица*, *оцоть* 'воцат', *король* (вытв.: *королевство*, *королевая* (марфалагічны паланізм) 'каралева'), *церковь* (вытв.: *церковный*) і інш. Лексемай *король* (наконт яе паходжання гл.: ЭСБМ, IV, 276) Цяпінскі паслядоўна перакладаў црксл. *царь* (і вытв.: *царство*, *царица*).

– Але ў СДРЯ, як і ў ЭСБМ, адсутнічае дзвяяслоў *паганіць* (у Цяпінскага – *(с)поганити* 'забрудзіць' для црксл. *(о)сквернити*) – ці трэба думаць, што ён з'яўляецца рэгіяналізмам або пазнейшым запазычанням?

Евангелля, але і на конт тых, што ў гэтым тэксце адсутнічалі, але меліся ў іншых (прычым вельмі старажытных) царкоўнаславянскіх спісах (гл. Климов 2006). Гэта сведчыць пра ўвагу Цяпінскага як да нейкіх агульных праблем перакладу, да статусу запазычаных слоў у перакладным тэксце.

Аднак нельга сказаць, што нават адзначаныя ў маргіналіях грэцызмы, семітызмы, лацінізмы царкоўнаславянскай версіі ўсюды паслядоўна перадаваліся Цяпінскім хаця б толькі славянскімі адпаведнікамі. Частка з іх, сапраўды, знаходзіць такі пераклад: *алавастръ* → *скленицу* Мк. 14:3' (але: *сткляница* → *скленица* Мц. 23:25, 26, 26:7, Мк. 7:4, 8), *алекторъ* → *петухъ* Мц. 26:34 (але побач: *пятель* → *петухъ* Мц. 26:74, 75), *афедрономъ* → *на доль* Мц. 15:17, Мк. 7:19, *геенна* → *мука* (Мц. 5:22, 29, 30, 10:28, 18:9, 23:15; Мк. 9:43, 45, 47), *огня гееньскаго* → *огня мукъ* Мц. 23:33, *в корвану* → *до даровъ* Мц. 27:6 (у іншым месцы ў самім Евангеллі выступаюць разам і запазычанне, і яго пераклад: *корванъ, еже есьть даръ* → *корванъ, што есьть даръ* Мк. 7:11), *кустолия* → *сторожи* (Мц. 27:65, 66, 28:11), *лепте* → *дъробные (пенези)* Мк. 13:42 (назва манеты), *тектоновъ* → *тесльинъ* Мц. 13:55, *тектонъ* → *тесля* Мк. 6:3, *хламида* → *плащъ* (Мц. 27:28, 31). Да гэтага ліку належаць таксама выпадкі: *дидрахма* → *податокъ* Мц. 17:24', *игемонъ* → *староста* (Мц. 27:2, 21, таксама 27:27), *ливанъ* → *каділо* Мц. 2:11 (араматычнае рэчыва), *луна* → *месяць* Мц. 24:29, Мк. 13:24, *миро* → *масць* (Мц. 26:7, 9, 12, Мк. 14:3), *в саньдалиа* → *в черевікі* Мк. 6:9; *архи ерей* → *переднейший оферовникъ* (назва іудзейскага вярхоўнага святара, ужыта 30 разоў), *архи синагогъ* → *переднейший згромаженья* 'кіраўнік синагогі' (Мк. 5:22, 35, 36, 38).

Але няма ла іншамойных слоў, адзначаных Цяпінскім у маргіналіях, перададзена інакшымі запазычаннямі, або даўнімі: *мамоне* → *пенезямъ* Мц. 6:24, *ассарію* → *пенязъ* Мц. 10:29, *бисер* → *перель* Мц. 7:6, 13:45, 46, *еллинска* → *гъречка* Мк. 7:26, або больш новымі – паланізмамі, германізмамі, раманізмамі: *до ада* → *до пекла* Мц. 11:23, *врата адова* → *ворота пекельные* Мц. 16:18, *газофилакця* → *скарбное хованье* Мк. 12:41', 43, *спекулатора* → *ката* Мк. 6:27, *елеонсьтеи* → *оливной* Мц. 21:1, 24:3, 26:30, Мк. 11:1, 13:3, *легеонъ* → *уфъ* (Мц. 26:53, Мк. 5:9, 15), *кінсонъ* → *цыншь* Мк. 12:14, таксама Мц. 22:17, *кинсонную* → *цыншовую* Мц. 22:19, *кодрантъ* → *галерь* (Мц. 5:26; Мк. 12:42), *пира* → *тайстра* (Мц. 10:10, Мк. 6:8), *спира* → *рота* (Мц. 27:27), *иота* → *литерка* Мц. 5:18, *златицу* → *монету* Мц. 22:19. У адным выпадку грэцызм *краниевъ* (Мц. 27:33) перакладзены як *лобный* – царкоўнаславянствам (црксл. *льбъ* 'чэрап').

Асобныя даўнія запазычання нават захаваныя ў перакладзе Цяпінскага: *акъриды* → *акриды* Мк. 1:6 (назва насякомых), *декапольски* → *декапольские* Мк. 7:31 (але: *и десяти градъ* → *и десетиграда* Мц. 4:25 – тут у перакладзе выступае няпоўнагалосная, царкоўнаславянская форма), *киминъ* → *кминъ* Мц. 23:23 (назва спецыі), *китове* = *китове* Мц. 12:40, *олтаремъ* → *олтаромъ* Мц. 23:20 (таксама: Мц. 5:23, 24, Мц. 23:18, 19, 35), *рака* → *раха* Мц. 5:22 (параўн. польск. *gacha* ў гэтым месцы), *статиръ* = *статиръ* Мц. 17:27 (назва манеты), *талантъ* = *талантъ* (назва манеты, ужыта 10 разоў). Запазычаннем *мира* (араматычнае рэчыва) перакладзены грэцызм *смирна* (Мц. 2:11). Як назойнік захоўваецца ў перакладзе семітызм *аминъ* (Мц. 6:13, 28:20), хаця як прыслоўе гэтае запазычанне рэгулярна перадаецца як *правдыве* (36 разоў). У некаторых выпадках адзначаецца пераклад нават славянскіх адзінак царкоўнаславянскага арыгінала неславянскімі: *масло* → *олива* Мц. 25:3, 4, 8, Мк. 6:13, *месячныя* → *лунатыковы* Мц. 4:24', *пенязъ* → *грошь, гроши* (Мц. 18:28, 20:2, 9, 13, 22:19; Мк. 6:37, 12:15, 14:5).

Як бачна, Цяпінскі, цікавячыся запазычанай лексікай, зусім не імкнуўся паслядоўна перадаваць яе нейкімі аўтахтоннымі сродкамі. Відавочна, што яго ўвага да запазычанняў мела не філалагічны характар, а хутчэй ідэалагічны, адлюстроўваючы нейкія мэты пратэстанцкай дактрыны (гл. Клімаў 2008, 90–91). Магчыма, захаванне неславянскіх слоў у спецыфічна евангельскім лексіконе здавалася пратэстанцкаму перакладчыку пэўнай заганаў перакладу, які мусіў быць максімальна зразумелым і дасяжным. Пры такім падыходзе выключэнне магло быць зроблена толькі для дастаткова вядомых запазычанняў (тых, што прыведзены ніжэй у дадзенай працы). Відаць, Цяпінскі, згодна з духам сваёй эпохі, лічыў запазычаннямі толькі спецыфічна евангельскія элементы – семітызмы, грэцызмы і лацінізмы (а таксама, напэўна, царкоўнаславянствы, што выступалі ў яго арыгінале), тады як астатнія іншамойныя элементы (паланізмы разам з багемізмамі, германізмамі і «новымі» (якіх не было ў грэчаскім тэксце Евангелля) лацінізмамі) разглядаліся як аўтахтонныя сродкі. Яны маглі актыўна ўжывацца для перадачы першых сродкаў, якія перакладчыкам мусілі пазбягацца. Хутчэй за ўсё, такой была філалагічная думка таго часу, якая і знаходзіла адлюстраванне не толькі ў працы беларускага пратэстанта, але і ў іншых перакладчыкаў.

¹ Такі пераклад знаходзіцца ў згодзе з Вульгатай, якая таксама перадавала грэч. *σφόρα* праз іншы грэцызм *μυρτα μυρτα*.

² Літара *я* ў форме *лунатыкъ* можа быць звычайнай памылкай набору. Выкарыстанне такой лексемы для перадачы гэтага месца Евангелля адзначаецца і ў ранейшых царкоўнаславянскіх перакладах (параўн. СДРЯ, II, 55), што Цяпінскі і адзначыў у сваіх маргіналіях. Суфікс у гэтым слове сведчыць, што яно запазычана праз пасрэдняцтва польскай мовы.

Сярод спецыфічнай для евангельскага дыскурсу лексікі ў Цяпінскага пакінуты наступныя запазычанні:

а) семітызмы: *аминь, корвань* (від зароку і ахвяры), *кминь* 'кмен', *мира, осанна, пасха, раха, сяддукей, суббота, фарисей* (вытв.: *сяддукейскі, суботны, фарысейскі*); сюды можна аднесці і шэраг тапонімаў, антрапонімаў ці тэонімаў, што набылі ўжытак як агульныя назоўнікі (*веельзевуль, гефсимани, голгофа, сатана, юда*), і прыметнікаў ды назваў асоб па мясцовасці паходжання ці па прыналежнасці (*ерусолимянинь, израилевь, израельскі, иродияна, кананить, назаренинь, самаританскі, юдей, юдскі*);

б) грэцызмы: *акрида, ангель, апостоль, дьяволь, евангелие* (вытв.: *евангельскі, тыт. ліст*), **китъ* (вытв.: *китовъ*), *мира, статиръ, талантъ*; сюды трэба аднесці і імя ўласнае *христось*, што ўжываецца і як агульнае (*лживые христосы* Мц. 24:24, Мк. 13:22), і шэраг тэрмінаў, што выкарыстоўваюцца ў маргіналіях: *апракась* (від богаслужбовага тэксту), *стихъ 'верш', тетрь* (від богаслужбовага тэксту);

в) лацінізмы: *олтаръ, спиканардовый* (< лац. *spica nardi*, назва араматычнага рэчыва), *цесаръ* (вытв.: *цесарскі*).

Кідаецца ў вочы вельмі сціплы лік лацінізмаў, захаваных Цяпінскім, хаця ў грэчаскім тэксце Евангелляў лацінізмы нават пераважаюць над семітызмамі (гл. Poniatowski 1971, 42, 43). Гэта тлумачыцца тым, што лацінізмы, часткова замененыя славянскімі эквівалентамі ўжо ў царкоўнаславянскай версіі (*δηνάριον* → *срэбрыникъ*, *ἡγεμών* → *владыка* ці *воевода*), былі амаль канчаткова выдаленыя Цяпінскім пры дапамозе паланізмаў і германізмаў (*λεγεών* → *легеонъ* → *уфъ*, *σπεκουλάτωρ* → *спекуляторъ* → *катъ*) ці агульнаславянскіх сродкаў (*ἡγεμών* → *игемонъ* → *староста*). Відаць, пэўны ўплыў тут на Цяпінскага зрабілі польскія пратэстанцкія пераклады, якія пазбягалі евангельскіх лацінізмаў, бачачы ў іх праявы каталіцкай традыцыі. Аднак, напэўна, да такіх не адносіліся новыя лацінізмы, што праніклі ў старабеларускую мову з польскай і адсутнічалі ў арыгінале Евангелляў, – у Цяпінскага гэта: *грошь, монета, офера* (і вытв.: *оферовникъ*), *тастаментъ*. Сюды таксама можна далучыць і лацінізм *миля* (адзінка адлегласці), які маецца ў грэчаскім тэксце (*μίλιον*), але адсутнічае ў царкоўнаславянскай версіі і ў Цяпінскага з'яўляецца пад уплывам польскіх перакладаў.

Усе пералічаныя семітызмы, грэцызмы і лацінізмы ў цэлым нешматлікія, трапілі ў мову Цяпінскага пры царкоўнаславянскім пасрэдніцтве. Пра гэта сведчыць і фанетычная форма асобных з іх: *аминь, веельзевуль, гефсимани, голгофа, дьяволь, корвань, кминь, осанна, сатана*. Калі б крыніцай запазычання паслужыла польская мова, то ў Цяпінскага (як нярэдка ў іншых старабеларускіх помніках XVI–XVII стст.) адлюстраваліся б лацінскія асаблівасці перадачы грэцызмаў і семітызмаў (параўн.: польск. *amen, Beelzebul, diabeł, korban, hosanna, szatan* і інш.). Толькі некаторыя формы запазычанняў (*цесаръ, олтаръ*) непаказальныя, паколькі ўласцівыя як царкоўнаславянскай мове, так і польскай.

Вызначаныя ў Цяпінскага семітызмы, грэцызмы і лацінізмы трэба прызнаваць даўнімі запазычаннямі, што ўзыходзяць да эпохі Старажытнай Русі, – яны адзначаюцца ў ранніх пісьмовых помніках усходніх славян (гл. СДРЯ). Хаця беларускі пратэстант імкнуўся ў сваім перакладзе максімальна адштурхнуцца ад царкоўнаславянскай мовы, гэтыя запазычанні ён, верагодна, разглядаў як складнік лексічнай сістэмы старабеларускай мовы ці, ва ўсялякім выпадку, як спецыфічную евангельскую лексіку, якую немагчыма замяніць. Гэта сведчыць пра ўвагу перакладчыка да царкоўнаславянскай спадчыны і ашчаднае яе выкарыстанне.

Але пры ўсім тым пэўная частка з акрэсленых запазычанняў магла пакідацца перакладчыкам і таму, што была падтрымана польскай мовай. Многія з гэтых запазычанняў (хаця часам у крыху адрознай фанетычнай форме, гл. вышэй) выступалі ў тагачасных польскіх перакладах, куды праніклі амаль выключна праз пасрэдніцтва Вульгаты, якая таксама захоўвала нямала семітызмаў і грэцызмаў, спецыфічных для евангельскага апавядання. У сувязі з гэтым у старабеларускіх тэкстах, відаць, трэба адрозніваць усходнія крыніцы запазычанняў, звязаныя з царкоўнаславянскай мовай (якая перадавала грэчаскія формы ў візантыйскіх постацях), і заходнія, звязаныя з лацінскай мовай і пасрэдніцтвам заходнеславянскіх моў. Такія ўплывы праяўляліся перш за ўсё ў запазычанай лексіцы, у якой па-рознаму адлюстроўваліся лацінскія і візантыйскія мадэлі, што справядліва не толькі для перакладу Цяпінскага, але, відаць, і для ўсіх іншых старабеларускіх помнікаў, перш за ўсё рэлігійных і перакладных. У выпадку Цяпінскага гэта сведчыць пра яго імкненне да паяднання ў сваім перакладзе усходніх і заходніх традыцый і яго арыентацыю на ўсходнюю традыцыю – у дачыненні да запазычанняў.

Скарачэнні

ДЗБМ – Булыка А.М. Даўнія запазычанні беларускай мовы. Мн., 1972; СДРЯ – Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка по материалам памятников. СПб., 1893–1912 [photomech. Nachdr.]. Graz, 1956 [репринт. изд.]. М., 1989. Т. 1–3; ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Мн., 1988. Т. 4.

- Булыка А. М. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII стст. Мн., 1980.
 Гістарычная лексікалогія беларускай мовы. Мн., 1970.
 Жураўскі А. І. Тыпы і асаблівасці глос у Евангеллі В. Цялінскага // Працы Інстытута мовазнаўства АН БССР. 1960. Вып. 7. С. 213–226.
 Жураўскі А. І. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы. Мн., 1967. Т. 1.
 Карский Е. Ф. К истории звуков и форм белорусской речи. Варшава, 1893.
 Клімаў І. П. Пераклад Евангелля В. Цялінскім // Беларуская лінгвістыка. Мн., 1997. Вып. 47. С. 54–60.
 Клімаў І. П. Тэксталагія царкоўнаславянскага Евангелля паводле рэфармацыйнай філалогіі Беларусі 16 ст. // Мовазнаўства; Літаратуразнаўства; Фалькларыстыка: XIV Міжнародны кангрэс славістаў (Охрыд, 2008): Даклады беларускай дэлегацыі. Мн., 2008. С. 79–94.
 Климов И. Текстологические наблюдения над церковнославянским Евангелием по изданию белорусского протестанта В. Тяпинского второй половины XVI в. // Paleobulgarica=Старобългаристика. 2006. Год. 30. № 3. С. 49–74.
 Evangelije in der Übersetzung des Vasil Tjapinski um 1580: Facsimile und Kommentare / Hrsg. G. Halenčanka. Paderborn; München; Wien; Zürich, 2005. (Biblia Slavica).
 Poniałowski Z. Nowy Testament w świetle statystyki językowej. Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1971.

Паступіў у рэдакцыю 11.01.12.

Igor Paułowicz Klimau – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

М.С. ГУТОВСКАЯ

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКОГО ПОЛЯ 'СПОР' В РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Предлагается методика исследования семантической организации отдельного фразеосемантического поля в разных языках. Применение метода демонстрируется на примере сопоставительного изучения семантической организации фразеосемантического поля 'спор' в русском и английском языках.

The article presents a method of studying semantic structures of a phraseological-semantic field in different languages. The use of the method is demonstrated by comparative study of the phraseological-semantic field 'arguing' in the Russian and English languages.

1. Постановка проблемы. Метод, материал. Споры являются неотъемлемой частью всех сфер человеческой жизнедеятельности, и людям крайне важно уметь вести споры. Спор находится в центре внимания многих гуманитарных наук. Отдельные аспекты спора – правила ведения спора, тактики ведения спора, приемы аргументации – изучаются в рамках философии, логики, риторики, прагмалингвистики, конфликтологии. Однако добываемые гуманитарными науками знания о споре не оказывают значительного влияния на повседневные споры, так как, во-первых, науки, в сущности, имеют дело со сконструированной с целью познания идеализированной ситуацией спора, весьма опосредованно соотносящейся с реальными ситуациями ежедневных споров, а, во-вторых, научные сведения предназначены для ограниченного круга людей. Большинство людей не обучаются искусству спора специально. Их базовые представления о споре формируются в том числе в процессе овладения языком, кумулирующим и транслирующим из поколения в поколение накопленный языковым коллективом опыт. С этой точки зрения интересным представляется изучить знания о споре, закрепленные в языке в целом и в его фразеологии в частности, – знания, доступные всем членам языкового сообщества, без различия в образовании, социальном положении и профессиональной принадлежности, и определяющие их поведение в ситуации спора.

В данной работе рассматриваются русское и английское фразеосемантическое поле (ФСП) 'спор' с целью экспликации и характеристики сконцентрированных в семантике русских и английских фразеологических единиц (ФЕ) совокупностей представлений о феномене спора и последующего их сопоставления. Сопоставительное изучение семантической организации ФСП в двух языках осуществлялось в ряд этапов: 1) установление составов русского и английского ФСП 'спор' на основе данных фразеологических словарей русского и английского языков и их уточнение исходя из данных двуязычных фразеологических и толковых словарей, 2) выделение фразеосемантических групп (ФСГ) в составе ФСП каждого языка с целью определения основных аспектов спора, вычленимых русской и английской фразеологией, 3) осуществление количественных подсчетов ФЕ в каждой ФСГ для выявления широты фразеологической представленности каждого аспекта спора, коррелирующей со степенью его актуальности, и произведение статистической обработки полученных количественных данных, 4) установление наборов отраженных в русской и английской фразеологии представлений о каждом компоненте спора путем анализа семантики фразеологизмов отдельных ФСГ и их сопоставление для установления сходств и различий в русской и английской фразеологических